

## Prevezanika Chronika

No 43-44 (2007)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 43-44 (2007)



«Ποῦ εἶναι οἱ κουροῦνες / πού εἶδε ὁ ποιητής;» Η ποιητική σχέση της Πρέβεζας με το Νίκο Εγγονόπουλο

Στέλιος Θ. Μαφρέδας

doi: [10.12681/prch.28874](https://doi.org/10.12681/prch.28874)

Copyright © 2022, Prevezanika Chronika



This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

### To cite this article:

Μαφρέδας Σ. Θ. (2022). «Ποῦ εἶναι οἱ κουροῦνες / πού εἶδε ὁ ποιητής;» Η ποιητική σχέση της Πρέβεζας με το Νίκο Εγγονόπουλο. *Prevezanika Chronika*, (43-44), 405–414. <https://doi.org/10.12681/prch.28874>

Στέλιος Θ. ΜΑΦΡΕΔΑΣ\*

*«Ποῦ εἶναι οἱ κουροῦνες /  
πού εἶδε ὁ ποιητής;»  
Ἡ ποιητική σχέση της Πρέβεζας  
με το Νίκο Εγγονόπουλο*

**Ε**να από τα κυρίαρχα συστατικά της ποίησης του Εγγονόπουλου είναι οι γεωγραφικοί τόποι και ειδικότερα οι πόλεις. Είτε αυτές είναι πραγματικές και ελληνικές όπως η Κωνσταντινούπολη, η Μοσχόπολη, το Ανάπλι, η Καστοριά, η Σινώπη, η Θεσσαλονίκη, είτε ξένες, π.χ. το Ελμπασάν, το Μαρακαϊμπο, το Καράκας, είτε ανύπαρκτες και φανταστικές, όπως η Μνούπολις, η πόλις του Φωτός, η πόλις-σύννεφο, ή η πόλις των πυρκαϊών. Οι φανταστικές πόλεις, όπως ο ίδιος λέει, υπάρχουν ασχημάτιστες και ως ιδέα στους πίνακες του και η αναζήτησή τους, χωρίς όμως κάποια μεταφυσική αγωνία, επιτυγχάνεται μέσω των ποιημάτων του:

*ἄραγες – ἀκούοντας, ᾧ παῖδες, – τῶν φιλοπόνων ζωγράφων  
ἢ μεταφυσική πολιτεία  
μέσα στους ἀναρτημένους πίνακες νά βρίσκεται κρυμμένη;<sup>1</sup>*

Οι άλλες, οι υπαρκτές, ελληνικές και ξένες, στέκονται πολλές φορές η αφετηρία για να ξεκινήσει κάποιο ποίημα του, ή για να συνεχιστεί η αφήγηση. Όλες, όμως, κατοικούνται από τον ίδιο τον ποιητή, και πλάθονται για να ικανοποιήσουν τις δικές του ανάγκες και μόνον. Τη διαλεκτική σχέση του ποιητή και της πόλης μπορούμε να την παρακολουθήσουμε στο ποίημα του: «Ἡ ζωή και ο θάνατος των ποιητῶν», ενώ πολύ περιοριστικά και απόλυτα ενδεικτικά, γι' αυτό το θέμα αναφέρω και τα εξής ποιήματά του: «Ἐνα ταξίδι στο Ελμπασάν», «Νυκτερινή Μαρία», «Δυαδικός αυτοματισμός», «Μπολιβάρ», «Ἡ πόλις του Φωτός» κλπ. Κοινός τόπος για όλες τις πόλεις που χρησιμοποιεί και μνημονεύει ο Εγγονόπουλος, είναι η απουσία της περιγραφῆς των, η

\* Ομιλία που έγινε στην Πρέβεζα, στις 23.6.2007 στα πλαίσια του εορτασμού των 100 χρόνων από τη γέννηση του ποιητή Νίκου Εγγονόπουλου.

<sup>1</sup> «Ὅρνεον 1748», βλ. ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ 1977, τ. Β', 91-92.

εύκολη μετακίνηση του ποιητή από τη μία πόλη στην άλλη μέσα στο ίδιο ποίημα, η υπέρβαση της ιστορίας τους και η πορεία τους πέραν του χρόνου και του τόπου. Η μοναδική εξαίρεση απ' αυτά είναι η αναφορά του στην πόλη της Πρέβεζας, που γίνεται με ευθύ, και πολύ συγκεκριμένο τρόπο, με παραθέσεις απτών εικόνων και τη σύγχρονη περιγραφή της. Εύλογα, όμως, θα αναρωτηθεί κάποιος,

*Νικόλαε Εγγονόπουλε  
τι ζητούσες στην Πρέβεζα  
συ  
ένας  
Κωνσταντινουπολίτης;<sup>2</sup>*

Για όσους πιθανόν να το αγνοούν, θα πω πως η σχέση του ποιητή με την πόλη μας, αφορμάται στη σύζυγό του, Λένα Εγγονόπουλου, που έλκει την καταγωγή της από εδώ. Πατέρας της ήταν ο Λεωνίδας Τσιόκος, που γεννήθηκε στην Πρέβεζα το 1892 και διετέλεσε βουλευτής Πρεβέζης και Υπουργός.<sup>3</sup> Η ίδια σε κείμενό της γράφει πως:

*... η αδελφή μου κι εγώ γεννηθήκαμε στην Αθήνα. Διατηρούσαμε επαφή με την Πρέβεζα, στην οποία πηγαίναμε στις προεκλογικές περιόδους και στις διακοπές. Το '41 ο πατέρας κάνει εγχείρηση έλκους και πεθαίνει, σε ηλικία 47 χρονών. Επί κατοχής πήγαμε στην Πρέβεζα για να μπορέσουμε να επιβιώσουμε. Επιστρέψαμε άνοιξη του '44, με την απελευθέρωση.<sup>4</sup>*

Η επαφή της με την πόλη διατηρείται και στη συνέχεια, και μετά τον γάμο της με τον Εγγονόπουλο το 1960 όπως προκύπτει από τις επιστολές που αυτός κατά καιρούς της έστελνε, όταν αυτή και η κόρη τους βρίσκονταν εδώ.

Σ' αυτές τις επιστολές του Εγγονόπουλου,<sup>5</sup> πέραν των άλλων, φαίνεται καθαρά η εξοικείωση της συζύγου του με τον τόπο και η ευχαρίστηση που ένοιωθε κατά την εδώ παραμονή της, αναφέρονται κάποια συγγενικά πρόσωπα –σημάδι πως οι δεσμοί της με το χώρο είναι γεροί–, σαρκάζονται οι προβληματικές υπηρεσίες που προσφέρουν οι δημόσιοι οργανισμοί και δυσχεραίνουν την επικοινωνία τους, και εν τέλει αποτυπώνεται η γνώμη του ποιητή για τον τόπο της συζύγου του:

<sup>2</sup> Πρβλ. ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ 1977, τ. Α', 158: «Σεμνόνομαι, και το δικαιούμαι άλλωστε, να ονομάζω τον εαυτό μου, ενίοτε, Κωνσταντινουπολίτη».

<sup>3</sup> ΚΟΥΡΤΗΣ 2005, 236.

<sup>4</sup> ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΥ 1988.

<sup>5</sup> ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ 1993. Από τις 43 δημοσιευμένες επιστολές οι 11 έχουν ως τόπο προορισμού την Πρέβεζα.

*Τι τα θέλεις, συμφωνώ, χίλιες τόσες αρετές, ομορφιές έχει η Πρέβεζα.  
Αλλά, στο ταχυδρομείο, απελπισία, μηδέν!*<sup>6</sup>

Κατ' αυτόν, λοιπόν, τον τρόπο, ο Εγγονόπουλος γνωρίζεται με την πόλη μας, και χωρίς ν' αναπτύξει κάποιους ιδιαίτερους δεσμούς μαζί της, ή, εν πάση περιπτώσει, να διαφημίσει την οποιαδήποτε σχέση δημιούργησε μ' αυτήν, θα την εντάξει κάποια στιγμή στο έργο του.

Ωστόσο, κάποιες μυστικές διεργασίες πρέπει να συνέβησαν προηγουμένως, πριν δηλαδή τη μεσολάβηση της συζύγου του, ώστε ο ποιητής, έστω και έμμεσα, να βρεθεί κοντά στην Πρέβεζα.

Ας πάμε όμως κάποια χρόνια πίσω και συγκεκριμένα στα χρόνια της κατοχής. Το χειμώνα του 1942-1943 ο Εγγονόπουλος γράφει το ποίημα του «Μπολιβάρ» το οποίο κυκλοφόρησε στην αρχή σε χειρόγραφα αντίγραφα και διαβάζονταν σε συγκεντρώσεις αντιστασιακού χαρακτήρα. Το ποίημα ξεκινάει με τη δήλωση του ποιητή πως:<sup>7</sup>

*Γιά τούς μεγάλους, γιά τούς ελεύθερους, γιά τούς γενναίους, τούς δυνατούς,  
Αρμόζουν τά λόγια τά μεγάλα, τά ελεύθερα, τά γενναία, τά δυνατά  
[...]  
Γι' αυτούς θά πώ τά λόγια τά ώραϊα, πού μοῦ τά ὑπαγόρευσε ἡ  
Ἐμπνευσις,  
Καθώς ἐφώλιασε μέσα στά βάθια τοῦ μυαλοῦ μου ὄλο συγκίνηση  
Γιά τίς μορφές, τίς αὐστηρές καί τίς ὑπέροχες, τοῦ  
Ὀδυσσεά Ἀνδρούτσου καί τοῦ Σίμωνος Μπολιβάρ ...*

Και λίγο παρακάτω ο Εγγονόπουλος ορίζει τη σειρά με την οποία θα μιλήσει γι' αυτούς τους υπέροχους άνδρες:

*Ὅμως γιά τώρα θά ψάλω μοναχά τόν Σίμωνα, ἀφήνοντας τόν  
ἄλλο γιά κατάλληλο καιρό,  
Ἀφήνοντάς τον γιά νάν τ' ἀφιερῶσω, σάν ἔρθ' ἡ ὥρα,  
Ἴσως τό πιό ώραϊο τραγούδι πού ἔψαλα ποτέ,  
Ἴσως τ' ὠραιότερο τραγούδι πού ποτές ἐψάλανε σ' ὄλο τόν κόσμο.*

Τη δέσμευσή του αυτή, ο ποιητής για τους δικούς του λόγους δεν την τήρησε. Ίσως δεν ήρθε η ώρα που περίμενε, ίσως οι συνθήκες και το περιβάλλον

<sup>6</sup> ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ 1993, επιστολή Νο. 31.

<sup>7</sup> ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ 1977, τ. Β', 9-10.

δεν γονιμοποίησε την ιδέα του, αφού οι ηρωικές εποχές παρήλθαν έκτοτε, ή πιθανόν γιατί αυτό που αγαπάς τόσο πολύ, πολλές φορές το κρατάς ερμητικά κλεισμένο μέσα σου. Πιστεύω, ωστόσο, πως η εποχή που γράφτηκε το ποίημα, εποχή σκότους και κατατρεγμού των Ελλήνων, δίνει την απάντηση γιατί ο ποιητής δεν τήρησε την υπόσχεσή του. Αυτά που ήταν να γράψει για τον Ανδρούτσο, τα έγραψε για έναν ξένο ήρωα, ξεγελώντας έτσι τους κατακτητές, κάτι όμως που δεν το κατάφερε απόλυτα, αφού όπως ο ίδιος λέει:

*Στα μέσα του 1944, ο συγγενής μου Άγγελος Έβερτ μου σύστησε ιδιαίτερα να λείψω για κάμποσο από τη μέση, καθώς οι Γερμανοί, που άλλωστε σε λίγο θα γκρεμοτσακίζονταν, φαίνεται πως είχαν αρχίσει να δείχνουν κάποιο έντονο ενδιαφέρον για το τί έλεγα στον Μπολιβάρ.<sup>8</sup>*

Στο έργο του Εγγονόπουλου, μετά την παραπάνω δήλωση, ο Οδυσσεύς Ανδρούτσος εμφανίζεται μόνο σε δύο ποιήματά του: Στο «Η πόλις του Φωτός», όπου ο ποιητής τον κατατάσσει ως ένα από τα προσφιλή του πρόσωπα, και στο «Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου».<sup>9</sup> Το γεγονός αυτής της απουσίας του Ανδρούτσου από το ποιητικό έργο του Εγγονόπουλου δεν μπορεί να ερμηνευτεί ως έλλειψη αγάπης και ενδιαφέροντος του γι' αυτόν, ούτε ως αλλαγή των αρχικών του χαρακτηρισμών και απόψεων για τον άνδρα, αφού στις σημειώσεις που έκανε ο ίδιος ο Εγγονόπουλος για το «Μπολιβάρ» αναφέρει πως γι' αυτόν,

*Ο Όδυσσεύς Ανδρούτσος είναι, [...] όχι μόνο μία από τις λαμπρότερες μορφές της Έθνεγερσίας του 21, αλλά και μία από τις πλέον δεσπύζουσες μορφές της πανανθρώπινης ιστορίας.<sup>10</sup>*

Επαναβεβαιώνεται έτσι η εκτίμηση και η αγάπη που έτρεφε ο ποιητής για τον ήρωα της Επανάστασης του 21, ωστόσο η απουσία του ύμνου γι' αυτόν, παρέμεινε οριστικά.

Στη συλλογή που προανέφερα, περιλαμβάνονται τα ποιήματα μίας εικοσαετίας, όπως εκμυστηρεύεται ο ίδιος ο Εγγονόπουλος στις «Σημειώσεις» του που παραθέτει στο τέλος της συλλογής,<sup>11</sup> και οι οποίες αποτελούν τρόπον τινά συνέχεια των προηγούμενων «Σημειώσεων», των συλλογών του

<sup>8</sup> ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ 1978, 223.

<sup>9</sup> Και τα δύο ποιήματα υπάρχουν στη συλλογή *Στην κοιλάδα με τους ροδώνες*, βλ. ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ 1978.

<sup>10</sup> ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ 1977, τ. Β', 26.

<sup>11</sup> ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ 1978, 221.

*Μην ομιλείτε εις τον οδηγόν και Τα κλειδοκύμβαλα της σιωπής.*<sup>12</sup> Οι σημειώσεις αυτές, πέραν των σχολίων που περιέχουν για κάποια από τα ποιήματά του, έχουν μεγάλο ενδιαφέρον γιατί ο ποιητής, μιλώντας σε πολύ προσωπικό ύφος, εκθέτει τις απόψεις του για διάφορα θέματα της τέχνης του, αναλύει τις αισθητικές του επιλογές, προβάλλει τα επιχειρήματά του για τη γλώσσα και τη στάση ζωής που τήρησε, εξιστορεί γεγονότα που τον σημάδεψαν από την πρώτη του ποιητική εμφάνιση, αναλύει τις σχέσεις του με τους ανθρώπους που τον γαλούχησαν και τον επηρέασαν. Είναι δηλαδή αυτές οι «Σημειώσεις» ένα εξομολογητικό κείμενο που βοηθάει πάρα πολύ τον αναγνώστη στην ερμηνεία των ποιημάτων του Εγγονόπουλου. Αξίζει ν' αναφερθεί πως στις δεύτερες «Σημειώσεις» αναφέρεται ως τόπος συγγραφής τους η Πρέβεζα με ημερομηνία 15.9.1977, κάποιοι δε μελετητές τις χαρακτηρίζουν ως «Σημειώσεις της Πρέβεζας»,<sup>13</sup> σε αντιδιαστολή με τις πρώτες «Σημειώσεις» που χαρακτηρίζονται ως «Σημειώσεις της Σκάλας Ωρωπού». Το γεγονός αυτό έχει τη σημασία του, αφού επιβεβαιώνει τη σχέση του ποιητή με την πόλη μας.

Στη συλλογή, λοιπόν, αυτή, με τα ποιήματα μίας εικοσαετίας, ο Εγγονόπουλος πέραν των άλλων, συνομιλεί και με τούς ομότεχνους του ποιητές, από τους ξένους με τους Μαλαρμέ, Τζαρά, Περέ, Βαλερύ, Τράκλ, Σίλλερ, Ρίλκε, Μπωντλαίρ, Λα Φονταίν, και από τους δικούς μας με τους Καβάφη, Παπαδιαμάντη, Εμπειρικό, Βιντσέντζο Κορνάρο και Καρυωτάκη. Και ενώ με όλους συνομιλεί σε φιλικό επίπεδο, ή η μνημόνευσή τους γίνεται για την απόδοση χαρίτων και τιμών, στη συνομιλία του με τον Καρυωτάκη, υποβόσκει κάποια αντιπαλότητα και οξύτητα. Και εάν μεν η διάσταση των απόψεων είχε ως αφετηρία ποιητικά θέματα, τούτο θα ήταν σε κάποιο βαθμό κατανοητό, παρ' όλο που ο Εγγονόπουλος έχει αναγνωρίσει πώς

*... με δίδαξαν πολλά ο Απολλιναίρ, ο Λωτρεαμόν, ο Καρυωτάκης, ο Καβάφης, ο Εμπειρικός. Όλοι αυτοί μου ομόρφηναν το νυχτερινό μου ουρανό, μου έκαναν την νύχτα μέρα.*<sup>14</sup>

Έχει όμως αυτή η αντιπαράθεση αιτία, τούτη εδώ την πόλη, την Πρέβεζα και για την παρούσα περίπτωση, τούτο είναι αξιομνημόνευτο.

<sup>12</sup> ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ 1977, τ. Α'.

<sup>13</sup> ΧΟΥΔΙΑΡΑΣ 1988.

<sup>14</sup> ΝΙΑΡΧΟΣ 1976.

## ΚΛΕΑΡΕΤΗ ΔΙΠΛΑ-ΜΑΛΑΜΟΥ

... Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου,  
καί δίπλα σ' αὐτή τ' ὄνομά μου.  
Κ. Καρυωτάκης

ὅταν μέ πάη ὁ καπετάν Ἡράκλης  
μέ τό καράβι του  
στήν Πρέβεζα

ἢ πόρτα ἢ σκοτεινή τοῦ κάστρου  
πού ὁδηγᾷ ἀπ' τό λιμάνι  
στόν κεντρικό τό δρόμο  
μέ τό ρολοῖ καί τόν πύργο

τό σμάρι τό πολύχρωμο  
οἱ γύφτισσες

οἱ φοῦρνοι πού λαμπροφωτίζουνε  
στά βάρθια  
τῶν σκοτεινῶν μαγκιπέιων  
καί τά χρυσά καρβέλια ὀρθά σειρές στημένα  
στά μακρυνά πάταρα  
στίς χαμηλές προθήκες

κι' ὄλο τριαντάφυλλα  
τριαντάφυλλα παντοῦ  
στά περιβόλια  
ἀναρριχώμενα στούς φράχτες  
φουντωτά στίς γλάστρες  
στά κατώφλια

; ποῦ εἶναι οἱ κουροῦνες  
πού εἶδε ὁ ποιητής;

ἐδῶ πρωτο-εἶδε τό φῶς  
ὁ νέος Ἡρακλῆς  
– μιᾶς κι' ἄρχισα μέ τόν Ἡράκλη –  
τό ὑπερήφανο λιοντάρι  
τῆς ἐλευθερίας  
ὁ Μουτσανᾶς  
(ὁ Ὀδυσσεύς Ἄνδροῦτσος)

Το ποίημα αυτό<sup>15</sup> έχει ως τίτλο το όνομα της ποιήτριας Κλεαρέτης Δίπλα-Μαλάμου, η οποία γεννήθηκε στην Πρέβεζα το 1898, και ως μότο ο Εγγονόπουλος παραθέτει το δίστιχο του Καρυωτάκη από το ποίημα «Σταδιοδρομία».<sup>16</sup>

*«Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου» / και δίπλα σ' αυτό τ' ὄνομά μου.*

Εξ αρχής πρέπει να παρατηρήσω με απόλυτη βεβαιότητα, πως η χρήση του ονόματος της ποιήτριας από τον Καρυωτάκη, δεν έγινε επειδή ο ποιητής ήξερε πως η γενετείρά της θα ήταν ο τελευταίος σταθμός της ζωής του. Από τότε που γράφτηκε η «Σταδιοδρομία», ίσα με τον ερχομό του Καρυωτάκη στην Πρέβεζα, μεσολάβησε πολύς καιρός και πολλά γεγονότα, και θα ήταν πολύ άστοχο να ισχυριστούμε πως η ειμαρμένη συμμάχησε ώστε η επιλογή του ονόματος της ποιήτριας να προεικονίσει την επιλογή του τόπου του αυτοχειρισμού του ποιητή.

Οι συμπτώσεις καμιά φορά είναι τρομερές. Μέσα στο γενικότερο σαρκασμό που εκλύουν οι *Σάτιρες* του Καρυωτάκη και στον ιδιαίτερο αυτοσαρκασμό που κρύβουν οι γραμμές της «Σταδιοδρομίας» του, ο Καρυωτάκης με κάπως βάνουσο τρόπο χρησιμοποιεί την Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου, όταν στο παραπάνω δίστιχο την απαξιώνει τελείως αναφέροντάς την ως «αυτό».

Ο Εγγονόπουλος όμως, προβαίνει κατά κάποιον τρόπο στην αποκατάσταση της ποιήτριας, πρώτα όταν βάζει ως τίτλο του ποιήματός του το ὄνομά της και ύστερα όταν στο μότο αυτού του ποιήματος παραθέτει την αντωνυμία που υπάρχει στο δίστιχο του Καρυωτάκη σε γένος θηλυκό και όχι ουδέτερο όπως αυτός:

*Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου / και δίπλα σ' αυτή τ' ὄνομά μου.*

Η διόρθωση αυτή που αποπειράται ο Εγγονόπουλος, ξεκινάει από τη συμπάθεια που δημιουργεί η απαξίωση της ποιήτριας από τον Καρυωτάκη (και ας ειπωθεί πως η Δίπλα-Μαλάμου δεν είναι και ό,τι χειρότερο έχει να επιδείξει η ελληνική ποίηση, άλλωστε ο ίδιος ο Καρυωτάκης δεν υπεραμύνθηκε των άδοξων ποιητών;) και πιστεύω πως βρίσκεται μέσα στο γενικότερο πνεύμα της αντιπαλότητας του με τον Καρυωτάκη, που ενυπάρχει στο συγκεκριμένο ποίημα του.

Από εκεί και πέρα όλα τα στοιχεία του συγκεκριμένου ποιήματος, αντιπαρατίθενται με όσα αναφέρει ο Καρυωτάκης στο δικό του ποίημα για την πόλη. Το καράβι του καπετάν Ηράκλη θυμίζει το πλοίο της γραμμής του Καρυωτάκη, ο κεντρικός δρόμος με το ρολόι και τον πύργο που βλέπει ο Εγγο-

<sup>15</sup> ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ 1978, 90-91· επίσης ΜΑΦΡΕΔΑΣ 2001, 24-25.

<sup>16</sup> ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ 1998, 82-83.

νόπουλος όταν έρχεται στην πόλη, αντιπαραβάλλεται με τους λερούς κι ασήμαντους δρόμους που περπάτησε ο Καρυωτάκης, οι φούρνοι με τα καρβέλια που λαμπροφωτίζουν στα βάθεια των σκοτεινών μαγκικείων, είναι το αντίβαρο της ελλιπούς μερίδας και το συμπλήρωμα των κρεμμυδιών που καθαρίζουν οι γυναίκες της πόλης, και ο θάνατος που είδε ο Καρυωτάκης στα ζουμπούλια στο μπαλκόνι εξορκίζεται με τη ζωή που βλέπει ο Εγγονόπουλος να αναδύεται από τα τριαντάφυλλα που υπάρχουν παντού, όπου κι αν στραφεί το βλέμμα σου.

Η θεώρηση λοιπόν του σκηνικού της πόλης είναι εντελώς διαφορετική από τους δύο ποιητές. Ο ένας αντίκριζε σε κάθε του βήμα το θάνατο, ο άλλος συναντάει διαρκώς το φως και τη χαρά και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό, ώστε χωρίς καμιά επιφύλαξη, μεγαλόφωνα να αναρωτηθεί:

*πού είναι οί κουροῦνες / πού εἶδε ὁ ποιητής;*

Εάν διαβάσουμε τα δύο ποιήματα απλώς ως περιγραφικά της ασχήμιας ή της ομορφιάς της πόλης, η χρονική απόσταση που τα χωρίζει είναι ένα ισχυρό επιχείρημα για κάποιον που θα ήθελε να αντιπαραβάλει σε ό,τι έχω πει πιο πάνω, τον ισχυρισμό πως η εικόνα της πόλης λογικό είναι να έχει βελτιωθεί στο μεσοδιάστημα των δύο ποιημάτων.

Η μονοσήμαντη και επίπεδη αυτή ανάγνωση, νομίζω πως θα αδικούσε πρωτίστως τους δύο ποιητές, που με τους στίχους τους προσπαθούν να αναδείξουν, μέσα από τις εικόνες της πόλης άλλες προτεραιότητες και άλλα νοήματα, ταυτόχρονα όμως θα χρέωνε κι εμένα με ένα στείρο τοπικισμό, που δεν υπάρχει στις προθέσεις μου και αδικεί την πόλη μου. Η Πρέβεζα λειτουργεί και στον Καρυωτάκη και στον Εγγονόπουλο ως ένα εξαιρετικό ποιητικό σύμβολο, αντίθετης κατεύθυνσης εν προκειμένω, όπως έχω δείξει σε παλαιότερη μελέτη μου.<sup>17</sup>

Συνεχίζοντας, λοιπόν, την παράθεση των διαφορετικών στοιχείων των δύο ποιημάτων, άφησα τελευταίο, ως κατεξοχήν πιο αξιοσημείωτο, την επίκληση που κάνει στους ακροτελεύτιους στίχους ο Εγγονόπουλος, του Οδυσσέα Ανδρούτσου. Ο ποιητής, στο μίζερο τόπο που περιγράφει ο Καρυωτάκης στο δικό του ποίημα, αναδεικνύει την ιστορικότητα του, την τελειώς αποσιωπημένη από όλους, όσους κατά καιρούς χρησιμοποίησαν σαν ποιητικό τους σύμβολο την πόλη (με εξαίρεση το Γιάννη Δάλλα, ο οποίος στους «Ισολογισμούς» του αναδεικνύει την άλλη ιστορικότητα του τόπου, αυτής της ναυμαχίας του Ακτίου<sup>18</sup>).

Τούτος λοιπόν ο τόπος, είναι η γενέτειρα του Οδυσσέα Ανδρούτσου, του

<sup>17</sup> ΜΑΦΡΕΔΑΣ 2001.

<sup>18</sup> ΔΑΛΛΑΣ 1990, 254 και 263· ΜΑΦΡΕΔΑΣ 2001, 22.

υπερήφανου λιονταριού της ελευθερίας, για τον οποίον ο ποιητής τρέφει μεγάλη εκτίμηση κι αγάπη, όπως προείπα, και για τον οποίον είχε υποσχεθεί πως θα ψάλει το ωραιότερο τραγούδι που ειπώθηκε ποτέ, και γι' αυτόν τον λόγο, ο τόπος πρέπει να αντιμετωπίζεται με τον ανάλογο σεβασμό κι ευπρέπεια. Κι όταν ένας ποιητής του ύψους του Εγγονόπουλου στην αντιπαράθεσή του με κάποιον άλλον χρησιμοποιεί πέραν των άλλων και ως επιχειρημά του για να υποστηρίξει την άποψή του, ένα από τα ιερότερα σύμβολά του, κατανοείτε φαντάζομαι, ποια θα μπορούσε να ήταν η εκτίμηση που έτρεφε ο ποιητής για την πόλη μας.

Περικλείει πολλή αυταρέσκεια να υποθέσει κάποιος παρεπίδημος της Πρέβεζας ότι ο Εγγονόπουλος έγραψε το συγκεκριμένο ποίημα του, «Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου», ως αντίπαλο στο ποίημα «Πρέβεζα» του Καρυωτάκη. Η δε αντιπαράθεση των συστατικών στοιχείων των δύο ποιημάτων που αποπειράθηκα παραπάνω, δεν έγινε με σκοπό να καταδείξει την υπεροχή του ενός ποιήματος έναντι του άλλου. Τέτοιες υποθέσεις και προθέσεις φαντάζουν πολύ ρηχές και ξόφραλτσες και αδικούν την πόλη υπέρ της οποίας, υποτίθεται ότι επιχειρηματολογεί κάποιος, ισχυριζόμενος αυτά. Ο Εγγονόπουλος, θέλω να πω, έγραψε ένα ποίημα για μία Πρέβεζα, αλλιώςτική από αυτήν που αντίκρισε κι έζησε ο Καρυωτάκης, σε διαφορετικές συνθήκες και με άλλη ψυχολογία απ' ό,τι αυτός. Έγραψε ένα θαυμάσιο ποίημα, που μιλάει για τη ζωή και τη χαρά, εξίσου δυνατό και υπέροχο με αυτό το τρομακτικά όμορφο του Καρυωτάκη, που ξεχειλίζει από την απελπισία και το θάνατο. Πλειοδοσία υπέρ του ενός ή του άλλου, είναι συζήτηση περί όνου σκιάς. Πιστεύω ακράδαντα πως η Πρέβεζα ευεργετήθηκε πάρα πολύ από την ποίηση, και για να παραφράσω τον Καβάφη, ο Καρυωτάκης και ο Εγγονόπουλος, ωφελούν και οι δύο εξίσου την πόλη.

Εμένα προσωπικά μου φτάνει και περισσεύει που η γενέτειρά μου, τιμήθηκε από έναν τέτοιο ποιητή, και με κάνει να σεμνύνομαι που ο δεσμός της πόλης με τον ποιητή Νίκο Εγγονόπουλο, επισφραγίζεται με αυτό το ποίημα.

*Βιβλιογραφία*

- ΔΑΛΛΑΣ Γ., 1990, *Ποιήματα 1948-1988*, Αθήνα
- ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ Ν., 1977, *Ποιήματα*, ττ. Α'-Β', Αθήνα
- ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ Ν., 1978, *Στην κοιλάδα με τους ροδώνες*, Αθήνα
- ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ Ν., 1993, ... *Και σ' αγαπώ παράφορα. Γράμματα στη Λένα 1959-1967*, Αθήνα
- ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΥ Λ., 1988, *Ποτέ αρκετά!*, *Χάρτης 25/26* (Αφιέρωμα στον Νίκο Εγγονόπουλο)
- ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ Κ., 1998, *Ελεγεία και Σάτιρες*, Αθήνα
- ΚΟΥΡΤΗΣ Γ.Ι., 2005, *Η κοινοβουλευτική πορεία της Πρέβεζας (1915-2005)*, Αθήνα
- ΜΑΦΡΕΔΑΣ ΣΤ.Θ., 2001, *Η Πρέβεζα στη νεοελληνική ποίηση*, Πρέβεζα
- ΝΙΑΡΧΟΣ Θ., 1976, *Πραγματογνωμοσύνη της εποχής*, Αθήνα
- ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ Γ., 1988, *Εικασίες για τη ζωή και το έργο του Νίκου Εγγονόπουλου*, *Χάρτης 25/26* (Αφιέρωμα στον Νίκο Εγγονόπουλο)